

foto Peter Elshout

Honingbijen misbruikt door actievoerende wetenschappers

De aaibare bij als politieke speelbal

Henk van der Scheer
en Kees van Heemert

Imkers zitten niet te wachten op gewasbeschermingsmiddelen. Geteelde gewassen zijn echter vatbaarder voor ziekten en plagen dan hun wilde voorouders en daarom is bestrijding in veel gevallen noodzakelijk. Dat zien imkers het liefst gebeuren door biologische methoden en middelen en als het niet anders kan door synthetisch-chemische gewasbeschermingsmiddelen waarbij bestuivers dienen te worden ontzien.

Nu zijn gewasbeschermingsmiddelen alleen gevaarlijk als er blootstelling is. Vandaar dat veel onderzoek daarop is gebaseerd. Opmerkelijk is dat in het geval van neonicotinoïden veel (veld)onderzoek wordt gedaan met doseringen die hoger zijn dan waarmee die middelen in de praktijk worden toegepast. Dat komt doordat praktijkrelevante doseringen meestal geen effecten oproepen bij honingbijen en publicatie van dergelijke resultaten niet interessant is voor wetenschappelijke tijdschriften.

Verkeerde been

Neonicotinoïden zijn insecticiden en dus gevaarlijk voor insecten. Ze breken in het milieu slecht af en zouden zich in de grond kunnen ophopen bij herhaald gebruik. Daarom wordt in de gebruiksvoorschriften paal en perk gesteld aan de toepassing van deze middelen. Door spuien van water uit kassen is veel oppervlaktewater in het Westland verontreinigd met imidacloprid, één van de neonicotinoïden. Ook elders komen veel te hoge concentraties van dit middel in het oppervlaktewater voor, als gevolg van illegale lozingen van restanten dompelvloeistof gebruikt door bollentelers. Die verontreiniging is vele malen groter dan toegestaan volgens de geldende Kaderrichtlijnwaternorm en heeft een negatief effect op waterinsecten. Neonicotinoïden geven ook problemen bij de zuivering van oppervlaktewater voor de productie van drinkwater. Uit proeven in het laboratorium blijkt dat neonicotinoïden (net als

nicotine) mogelijk een effect hebben op de hersenen van ongeboren kinderen. Kortom, volgens ons zijn er genoeg redenen om kritisch te kijken naar de toelatingen en het gebruik van neonicotinoïden, maar om een verbod te eisen op grond van (winter)sterfte van honingbijen en het jaarlijks verlies van gemiddeld 20-30% van onze bijenvolken is niet correct. Doe je dat toch, dan ga je voorbij aan de relevante literatuur (zie bij Carreck en Ratnieks, 2014; Cresswell en anderen, 2012; Genersch, 2010; ; Godfray en anderen, 2014; Van der Scheer, 2014; Van der Scheer en Blacquière, 2013). Verreweg de meeste bijenteeltonderzoekers wijzen varroa en virussen aan als de hoofdoorzaak van het jaarlijks verlies van veel volken.

Voorbijgaan aan relevante literatuur valt onder niet-integer wetenschappelijk gedrag. Door die handelwijze worden veel imkers en veel krantenlezende niet-imkers op het verkeerde been gezet.

Informatie

Bijen zijn onmisbaar voor de bestuiving van bloemplanten en daarmee essentieel voor de biodiversiteit en voedselproductie. De laatste jaren is de bijensterfte en de vermeende afname van bijenpopulaties een 'buzzing' onderwerp geworden, met Zembla-uitzendingen en kamervragen tot gevolg. Feiten en emoties lopen hierbij soms sterk door elkaar en misschien werden onderzoekers geschoffeerd omdat tv-makers een andere mening hadden. McGrath (2014) geeft een aardig inkijkje in de manier waarop het proces van wel of niet verbieden van neonicotinoïden is verlopen in Europa. Volgens Lynn Dicks (2013) vormt onjuiste informatie een onvermijdelijk onderdeel van het publieke debat, maar wetenschappers zouden zich altijd moeten concentreren op het op de juiste wijze informeren van besluitvormers. Je schrijft artikelen om kennis te verzamelen of te genereren en niet om je mening sterker voor het voetlicht te brengen. Dus geen politiek bedrijven via de wetenschap. En dat laatste staat sinds kort ter discussie in het debat over de toelating van neonicotinoïden (Boersma, 2014; Webster, 2014; Zaruk, 2014). Een schande voor de wetenschappelijke wereld.

Wetenschappelijke activisten

"Met een bewuste campagne probeerde een groep wetenschappers een algeheel verbod op neonicotinoïden af te dwingen. Dat blijkt uit een gelekt document dat verslag doet van twee ontmoetingen tussen de wetenschappers in 2010." aldus Boersma (2014) in een artikel in de Volkskrant, die de bevindingen van Zaruk (2014), een specialist in milieuproblematiek, vertaalde. Eén van de wetenschappers bij die eerste ontmoeting is Piet Wit, voorzitter van de Commission on Ecosys-

tem Management van de IUCN (International Union for Conservation of Nature), 's werelds grootste en oudste unie van natuurorganisaties. Ten behoeve van die campagne stelde de IUCN een 'Task Force on Systemic Pesticides' aan, een adviesorgaan waarvan Jeroen van der Sluijs een van de coördinatoren wordt. Van der Sluijs is opgeleid als scheikundige aan de Universiteit van Leiden en was tot voor kort specialist integrale beoordeling van milieu en gezondheidsrisico's aan de Universiteit van Utrecht. Sinds november 2014 is hij hoogleraar aan het Centre for the Study of the Sciences and the Humanities van de universiteit van Bergen, Noorwegen.

Vervolgens vraagt de IUCN hem om een internationale groep van wetenschappers en deskundigen te gaan leiden die onderzoek moest gaan doen naar bijensterfte en neonicotinoïden (Van der Scheer, 2011). Financiële steun voor onderzoek naar de teruggang van de bijen en systemische pesticiden kwam van de Triodos Foundation, een stichting met als ideëel doel o.a. duurzame gedragsverandering. Donaties hiervoor kwamen onder andere van de Triodos Bank, gelieerd aan genoemde stichting en de Universiteit van Utrecht. Daarna lopen de meningen van de deelnemers over de campagne, doelstellingen en handelwijzen uiteen. Het oorspronkelijke plan was om "zo overtuigend mogelijk aantonen van het effect van neonicotinoïden op insecten, vogels en andere dieren, het functioneren van ecosystemen en het leven van mensen" en dit te beschrijven in meerdere publicaties in toonaangevende wetenschappelijke tijdschriften als Science en Nature. Bovendien moesten de publicaties begeleid worden door een artikel dat oproept tot een moratorium op de verkoop en het gebruik van neonicotinoïden. Door die publicaties gelijktijdig aan te bieden werd gehoopt een zo groot mogelijke invloed uit te kunnen oefenen. Na publicatie van de artikelen kon er dan direct een campagne worden opgezet door het Wereld Natuur Fonds. Van der Sluijs (2014) ontkent dat zijn aandeel, het maken van een review met meerdere onderzoekers (Van der Sluijs et al., 2014), onderdeel was van een vooropgezet plan. Maar, 'het is merkwaardig dat Van der Sluijs zelf een standpunt is gaan innemen in het debat dat hij onderzoekt. Onderzoeker én Robin Hood?' schreef Oomen (2011) al eens in dit blad. Een discussie langs wetenschappelijke weg leidt tot betere oplossingen dan langs politieke weg. In het algemeen geldt dat een genuanceerde en voorzichtige opstelling beter is dan een snelle 'principiële' mening, omdat de echte waarheid altijd meer kanten heeft dan 'een gekozen standpunt'. Het is goed dat de NBV zich consequent genuanceerd opstelt. ●

Literatuur

Zie www.bijenhouders.nl > actueel en media > tijdschrift Bijenhouden > aanvulling feb. 2015.

foto Jaap van Popering

foto Henk van der Scheer